

Kettős bilincsen

Kovács Mihály könyvéről

Kovács Mihály könyvét megírta. Nincs abban semmi különös, ha az ember, túl a hetvenen – a szerző a hetvenhetediket tapossa – úgy érzi, eljött a számvetés ideje. Az öcsödi róffös fiára már korábban ráköszönt ez az érzés; tudják meg unokái – most szám szerint kilencnél tartunk; a legkisebb fél, a legnagyobb huszonhárom éves – ki volt a nagyapjuk, honnan indult és miféle stációkon át érkezett e tiszteletet parancsoló korba. Tudják meg, hogy – bár négy fia Ausztráliában, az unokák pedig Angliában születtek – a gyökereik Magyarországon, nevezetesen az Alföldön, Öcsödön erednek.

Megvallom, ha könyvének alcíméből – Öcsödtől az Agrobankig és tovább... – nem derül ki a Jász-Nagykun-Szolnok megyei érintettség, valószínűleg nem kerül kezembe a mű. De kiderült, és sorait ugyanúgy faltam, mint az összes olvasó, akivel találkoztam, és aki véleményt mondott; Kovács Mihály könyvét nem lehet letenni! Sőt, miután végigolvasta az ember – szinte gyorsolvasással –, időről időre előveszi, belelapoz, hatása alól képtelen szabadulni. A huszadik század **történelmi kaland-regénye** egy javíthatatlan optimista szemével, sorsával, annak minden állomásával hitelesítve.

Az öcsödi Kovács Mihálynak nincs diplomája, még érettségije sem. Az élet iskoláját azonban kijárta. A szakmatanulást – aranyművesnek szánták – a huszadik század legszörnyűbb gyalázata – a holokaust – szakította félbe. Az öcsödi zsidók a szar- vasi gettóba vonultak, engedelmeskedve a törvénynek. A Kovács gyerekek édesanyját már korábban elragadta a gyógyíthatatlan betegség. A szomszéd főlajánlja, hogy tanyáján rejtje el a három gyereket, míg elvonul a vész, édesapjuk azonban nem akarta halálos veszedelembé sodorni a jóakarót. Szarvasról a szolnoki cukorgyári gettóba vezetett a számkivetettek útja, oda gyűjtötték Békés és Jász-Nagykun-Szolnok megye zsidó lakosságát 1944 nyarán. Szenvedéseiket nem részletezem; a könyv e fejezeténél hitelesebb leírást nem kaptunk másoktól, még történészekről sem, az idén, a holo- kaust hatvanadik évfordulóján sem.

A vonatszerelvényeket számukra ismeretlen elvek alapján töltötték meg emberekkel. Az öcsödiek összetartottak. A három Kovács testvér előtt azonban becsapódott a vagon ajtaja. Rajta a rokonság, köztük a nyolcvan éves nagyapa. Az a szerelvény megtelt. Utólag derült ki, hogy a szerencsétlenek Auschwitzba indultak. A következő vonat utasait nem a gázkamrák, hanem cseh- és morvaországi uradalmak várták. Így úszták meg; életben maradtak. Kovács Mihály parádés kocsis lett az uraságnál, szabadon mozgott fényes fogatával, a legszebb két lóval. Kínálhat-e a sors ennél nagyobb gyönyörűséget egy tizenhét éves gyerekembernek?

Nem mesélem tovább... Kovács Mihályt a második világháborúból újjáépülő Budapesten találjuk, nagybátyja fakereskedésében. Jól megy a bolt, az ifjú gyorsan beletanul.

Az államosítás azonban véget vet önálló kereskedői álmainak, fiatal feleségével Ausztráliában kötnek ki. Akkor az a földrész tűnt a korlátlan lehetőségek hazájának. Kovács Mihály nemhogy félt volna az újtól, az idegentől, ellenkezőleg; inkább vonzotta, hogy próbára tehesse önmagát. Mások nyelvtudás és helyi tapasztalatok híján beálltak egy-egy hatalmas gyár futószalagja mellé. Ő nem; zöldségsavanyításba kezd, öcsödi receptek és saját ízlése szerint.

Mi az, ami minden vert helyzeten, nehézségen átsegítette? Életszeretete, önbizalma és hihetetlen munkabírása. Sohasem érezte magát elveszett embernek.

Ugorjuk át az ausztráliai évtizedeket! Kovács Mihály Londonban telepszik le családjával, majd az angol fővárostól negyven kilométerre megvesz egy farmot, és azon rendezi be életét. Úgy, ahogy Öcsödön volt. El is nevezi birtokát Kis-Öcsödnek.

Grósz Károly magyar miniszterelnök meglátogatja és hazahívja. Kovács Mihály komolyan veszi a hívó szót, és üzletekbe kezd hazájában. Ezek egyike az Agrobank, abból kerekedett az Agrobank-ügy. A bank tulajdonosát – elnökét – Kovács Mihályt felmentették, vezérigazgatóját, Kunos Pétert elítélték. A felmentő ítéletet közel sem találta akkora szenzációként a sajtó, mint Kovács Mihály előzetes letartóztatását, rabszí-
jon vezetgetését.

Könyvének utolsó fejezetében „kiírta magából” megaláztatásának történetét.

A **Kettős bilincsben** 2003. novemberében jelent meg a Vince Kiadó gondozásában négyezer példányban. Szétkapkodták. Azt nem mondhatom, hogy a média agyonhallgatta. Kovács Mihály szerepelt néhány interjúban, melyekben elmondta; végre megnyugodott. Írásából megtudhatják az igazak és az ellene vétők azt is, jómagam miként élte át ezt az utolsó évtizedet.

Kinek ajánlom Kovács Mihály könyvét? (Bízzunk benne, fölkerül az internetre is.) A hívőknek és a kétkedőknek. Az Agrobank-ügy a bíróságon, Kovács Mihály lelkében és a magyar közvélemény egy részében lezárult.

Az egyik bilincs, amely a könyv szerzőjét szülőföldjéhez, Öcsödhöz „láncolja” erősebb a másiknál, amelyet a fegyőr kapcsolt csuklójára. Ez utóbbi „leolvadt”, pedig fémből kovácsolták. Az elsőt, a lélekét nem roppantja szét földi akarat. Az marad.

Társszerző a huszadik század

**Kovács Mihály az ajándék kuvaszról,
az Agrobankról és az öcsödi kemencéről**

Az öcsödi temetőben nyugszik a legrégebbi nyilvántartott őstől, az 1809-ben született **Kohn Lajostól** kezdve a család csaknem minden tagja. Ott, ahol a 98 százalékban református község eltérő vallású népei – nevezetesen a reformátusok és a zsidók – békében éltek, békében haltak. A nagyapát a szolnoki gyűjtőtáborban terelték a SS-ek az Auschwitzba induló vagonba. Az apa munkaszolgálatosként kezdte a vészkorszakot, és nem tudni, hol végezte.

– Nagyapám nyolcvan évet élt, de akkor már nagyon öregnek tűnt. Gyerek-szemmel azt láttuk, hogy a nyolcvan éves embereknek meghajlott a hátuk, görbe botra támaszkodva tipegetek. Én augusztusban betöltöm a hetvenhetet, de ötvennek érzem magam. Az ékszer-nagykereskedő céget – amely négy földrészen hat leányvállalatot tud magáénak – a négy fiam viszi, de elnökként beleszólok a lényeges döntések meghozatalába. Furcsa belegondolni, hogy – ha megérem – három év múlva tényleg olyan vén leszek, mint egykor a nagyapám. Egészségem az életkoromnak megfelelő – talán jobb is az elvárhatónál –, akkor meg mire panaszkodjak?

Az őseim – mindannyian öcsödiek – ahogy a könyvemben is olvasható, szegényparaszt zsidók voltak egytől egyig. Édesapám váltott a kereskedelemre, nyitott egy kis rőfösüzletet. Persze a versenytársak között nekünk ment a legrosszabbul. Vásári napokon, amikor mások boltjába dőlt a nép, a miénk kongott az ürességtől. Apám idegességében – hogy nálunk le sem nyomják a kilincset – átküldött bennünket, gyerekeket, nézzük meg, mi újság a gazdag Pálfiék boltjában. Be sem értünk, annyian nyüzsögtek a pultok előtt. Mit mondunk apámnak? Hazatérve „bevallottuk”, hogy az az üzlet is üres. Erre apám megnyugodott. Abban a nagy szegénységben – az 1930-as években –, talán éppen a kilábalásért folytatott küzdelemben, jól éltünk. Ahogy megélt a harminc holdas gazda, megélt a kubikos, a kereskedő is. Igaz nem Svájcba jártunk nyaralni, hanem Keszétele a nagyapához.

Hozzászóló (merthogy író-olvasó találkozót hallgatunk az öcsödi művelődési ház zsúfolásig megtelt nagytermében):

– *Emlékszem a boltra. Kicsi lányka voltam, éppenhogy iskolás. Betértünk édesanyámmal vizsgára való ruhaanyagot venni. Akkoriban a tanév végén a templomban tartották a vizsgát, illet széken felöltözni. Édesanyámnak persze nem volt pénze anyagra. Nem baj – válaszolta az Ön édesapja –, vigye csak el, aztán hozza be az árát, ha meglesz a rávaló. Nem szabott határidőt, mikorra.*

A könyv szerzője elérzékenyülhetne, de nem teszi. Inkább elmeséli, hogy, ha a nagyapához indultak a falu egyik széléről a másikra, minden negyedik-ötödik háznál

megálltak beszélgetni, az embereknek volt mondanivalójuk egymáshoz. Megváltozott a világ. Akkor az öcsödiiek megbíztak egymásban. Nem kellett írás, elég volt a szó.

Sötét felhők az öcsödi égen: 1944 tavasza. A zsidókat a szarvasi gettóba gyűjtik. Gyerekeket, öregeket, csecsemőket, mindenkit. Összefogtak, lovas kocsikat béreltek, hogy ne kézben cipeljék az engedélyezett élelmet, hogy az öregeknek, a betegeknek, a gyerekeknek legyen mibe kapaszkodni. A szarvasi gettóhoz rendszeresen átmotorozott a szomszéd, az ezermester **Rónyai Imre**. Élelmet csempészett be élete kockáztatásával. Közben Kovács Mihály édesapja Gyomára vonult be munkaszolgálatra. Egy reggel a motoros szomszéd a szokásosnál korábban érkezett Szarvasra: – Gyere Misi, apádhoz megyünk! Rónyai Imre még nagyobb kockázatot vállalt. Olyat, amit tényleg nem úszott volna meg egy-két pofonnal, ha rajtavesztenek. Gyomán a tizenhat éves fiút áttemelte a munkaszolgálatosok körletének kőkerítésén, a másik oldalon az apa levette. Nem búcsúztak életre-halálra, hiszen egyikük sem sejtette, hogy akkor találkoznak utójára.

Szarvasról Szolnokra vezetett a Békés, a Szolnok megyei számkivetettek útja. Ott ismeretlen elvek szerint válogatták szét és vagonírozták be az embertömeget. A három Kovács gyerek előtt becsapódott a vagonajtó, lemaradtak a rokonságtól. A vakszerencsének köszönhetően, hogy nekik nem jutott hely az Auschwitzba tartó szerelvényen és egy másik transzportba kerültek. Őket Magyarországról – öt szerelvénnel, közel húszezer embert **Kasztner Rezső cionista embermentő** és Eichmann alkuja értelmében – az ausztriai Strasshofba szállították, ahonnan munkatáborokba kerültek. Kovács Mihály és a békés megyeiek a cseh-morva határ közeli Jaroslavicébe, egy jókora uradalomba. **Megúszták a háborút, megúszták Auschwitzot.**

A holocaust halálos öleléséből kiszabadult fiatalember az újjáépítés éveiben – rokonai segítségével – komoly kereskedői tapasztalatra tett szert. A fővárosban fogott önálló egzisztenciája megteremtéséhez. Azonban mire megnősült, a rokonság minden cégét államosították. Szakma nélkül, nyelvtudás híján vakmerőségnek tűnt a disszidálás, ám az ifjú Kovács – oldalán fiatal feleségével – belátta, hogy Magyarországon befellegzett önállóságának. Ő alkotni, teremteni vágyott, nem eszmékhez alkalmazkodni. Egy fél élet Ausztráliában, majd újabb döntés; vissza az öreg kontinensre, Londonba. A hetvenes évek elejétől megnyílt az út az óhazába is.

– *Gyermekekorában arról ábrándozott, hogy ha valamikor megengedheti magának lovakat fog tartani és kuvasz kutyát. Mindkettő megadatott. Esténként hat lipicai kancája kéri a zabot (volt már ennél sokkal több is). Első kuvaszát Grósz Károlytól kapta 1988-ban.*

– Grósz Károly, miniszterelnökként Londonhoz közeli tanyámon keresett fel. Elmondta, hogy Magyarországnak szüksége van a világban sikeres magyarokra: segítsenek az ország gazdaságának föllendítésében. Úgy véltem, ha valakinek kötelessége segíteni a hazáját, akkor az öcsödi Kovácsnak föltétlenül az. Grósz Károly egy győ-

nyörű kuvaszt hozott ajándékba, nem tudom, honnan szerezte. Az állat hűségesnek bizonyult, tíz évig élt. Akkor már nem tudott felállni, a hátsó lábai nem engedelmeskedtek. El kellett altatni.

– *Megmaradt-e a kapcsolata Grósz Károllyal?*

– Amíg hivatalban volt, egyetlenegyszer kértem tőle szívességet. Valóban segített. A World of Life nevű baptista világszervezet magyarországi működésének engedélyezése volt a tét. A könyvemben olvasható, hogyan ismerkedtem meg egyik repülőutamon a szervezet nemzetközi kapcsolatainak igazgatójával. A World of Life Magyarországon is szeretett volna egy otthont alapítani kallódó fiatalok számára. Az Állami Egyházügyi Hivatalban elutasították kérését. Grósz Károly közbenjárására enyhült a szigor; a világszervezet gyökeret verhetett hazánkban, és hamarosan megnyithatta szeretetotthonát.

Később, a rendszerváltást követően Grósz egyedült maradt. Szinte csak én látogattam gödöllői magányában. Ha Magyarországon tartózkodtam, vasárnaponként együtt reggeliztünk Gödöllőn. Szalonnáztunk, jó magyarosan, hagymával. Teljesen elfeledve, elhagyatva ért véget élete.

– *Az Agrobank-ügyet, majd az aranycsempészési ügyet a nyilvánosság kitüntetett figyelme kísérte. 72 órára előzetes letartóztatásba helyezték. Legfeljebb csak cellatársa számolhat be róla, hogyan viselte a fogvatartást. Rendkívül komoly egzisztenciával rendelkezett, korábban rangos kitüntetésekkel kapott a magyar gazdaság fellendítéséért, az Agrobank tulajdonosa és elnöke volt, fiai és unokái várták szorongva a híreket; apjukat, nagyapjukat letartóztatták. Mit élt át belülről?*

– Tökéletesen nyugodt maradtam, hiszen tisztában voltam azzal, hogy nem követtem el semmilyen törvénybe ütközőt. Még azt sem foghatták rám, amit néha a politikusokról állítanak, hogy törvénybe nem ütközik amit tesznek, legfeljebb etikailag kifogásolható. Sem a rendőrség, sem az ügyészség nem tartotta fontosnak velem közölni, miért tartóztattak le. Cellatársam rádiójából tájékozódtam annyira-amennyire. Senkinek sem kívánom a kényszerű fogva tartást. Az ember le sem hunyhatja a szemét, hiszen percenként fölkapcsolják a villanyt. Kifárasztani, fizikailag, majd szellemileg megtörni – ahogy tapasztaltam – ez lehet a cél. Mit tettem? Ha lefekszem és alvás nélkül végigkínlódom az éjszakát, bosszúságomban csak magamnak ártok. Ültem az ágyon és tornáztam. Arra ügyeltem, hogy mindvégig ura maradjak önmagamnak.

– *Hosszú herce-hurcát követően Önt mindkét ügyben fölmentették. Mégis, mi, vagy ki sejthető az eljárások mögött?*

– Nincs róla tudomásom, hogy valaki személyesen kezdeményezett volna valamit ellenem, vagy az Agrobank ellen. Nem sejtem, kinek lehettem, lehetünk útjában, ki akarhatott félre állítani, lehetetlenné tenni. Folyamatokat érzékeltem, érzékeltünk. A vállalatok megvásárlásához, privatizációjához rendkívüli kedvezményt nyújtott az Eg-zisztencia-hitel. Előnyös volt a hitelt nyújtó banknak, mert forrását a Magyar

Nemzeti Bank szolgáltatta, így a kereskedelmi bank saját forrásának felhasználása nélkül tehe-tett szert nagy számlaforgalmú ügyfélkörre. És előnyös a hitelt fölvevőnek, mert csekély saját erő mellett nyílt lehetősége cégvásárlásra és az E-hitelt tizenöt éves törlesztésre is megkaphatta. Ugyanakkor azonban a kereskedelmi bank is komoly kockázatot vállalt, hiszen a Nemzeti Bankban a hitelt fölvevő készfizető kezeseként szerepelt. Érthető tehát, ha a kereskedelmi bank igyekezett saját maga számára is garanciát teremteni és a privatizált cég működését a lehető legmegbízhatóbb módon figyelemmel kísérni. Mi az Agrobankban ezt úgy oldottuk meg, hogy megnehezítettük a privatizált cég „kirablását”, a hitelbe nyújtott pénz elsíbolását. Gyakorlatunkat – amelyet később más bankok is követtek – találta valaki gyanúsnak. Szemet szúrhatott, hogy az Agrobank – egy kis, közepes, magántulajdonban lévő pénzintézet – akaratán kívül az E-hitelezés piacvezetőjévé vált. Bizonyára sokszor sokféle érdeket megsértettünk, hiszen egy-egy nagyobb cég privatizációja körül nemcsak gazdasági vezetők, vagy vállalkozók bábáskodtak, hanem politikusok is. Éreztük jeleit egyfajta nyomásnak, feljelentés feljelentést ért, amelyek mind az Agrobankot támadták. Tudomásul vettük, hogy ez a privatizációval, az azt kísérő hisztérikus hangulattal jár együtt és nem tulajdonítottunk a támadásoknak túlzott jelentőséget. Lehet, hogy ebben hibáztunk... A Nemzeti Bank átfogó vizsgálatot végzett nálunk, biztosítékot garantáló módszerünket rendben lévőnek találta. A tisztviselők legfeljebb arra intettek bennün-ket, fogjuk vissza kissé magunkat az E-hitelezésben. Az Állami Vagyongyűjtő és Igazgatóságának is beszámoltunk, ők sem állapítottak meg törvénybe ütközőt. A rendőrség is szaglászni kezdett, erre kinyilvánítottuk együttműködési készségünket az Országos Rendőr-főkapitányság Bűnügyi Igazgatóságával. Válasz helyett letartóztat-tak engem és a Kunos Pétert, a bank vezérigazgatóját. A többi nagyjából közismert.

– *Miért éppen az Agrobankot szemelték ki?*

– Amint említettem, piacvezetőjévé váltunk az E-hitelezésnek. A közvéleményt a privatizáció egésze izgalomban tartotta. A levegőben lógott valamiféle bűnbakkérés politikai szándéka, egy jó szaftos bankbotrány „igénye”. Melyik bankba lehetett belerúgni? A Postabank az államé volt, a Budapest Bankot Bokros Lajos vezérigazgatta. Kis, közepes bankként az Agrobank lett az áldozat.

– *Milyen céllal írta a könyvet?* – csöppenünk vissza az író-olvasó találkozó hangulatába. Nevek röpködnek a levegőbe, mindenki ismeri a másikat. Kovács Mihály hatvan év elteltével fejből sorolja ki, hol, melyik utca, melyik házában lakott. És mindenkiről tud egy történetet.

– Szerettem volna a fiaim, az unokáim és az ő unokáik számára is megörökíteni izgalomban, kalandban nem szűkölködő életemet. Ismerjék meg a gyökereiket, az én gyökereimet, amelyek az őcsödi földből, az őcsödi parasztok közül erednek. Nem múlik el nap a családban, hogy Őcsödöt ne említenénk. Délelőtt beszéltem telefonon az egyik unokámmal. Azt kérdezte: – *Hová megy? Őcsödre?* A könyv tehát

mindenképpen megszületett volna, persze a magyar privatizáció krimibe illő fejezeteit, meghurcoltatásomat szívesen elhagytam volna.

Amikor azonban azt tapasztaltam, hogy letartóztatásomnak rendkívüli figyelmet szentelt a sajtó, ám felmentéseimről legfeljebb egy-két sorban számolnak be a lapok, elszántságom nőtt. Kiírtam magamból ezt a nyomasztó történetet, és megnyugodtam. Az ember nem cipelheti magával élete végéig az őt ért rosszat, mert felörlődnek az idegei. Ha elfelejteni nem is lehet azt, ami megtörtént, túl kell lenni rajta, és előre nézni.

– *Önnek – ebben a tisztes korban – merre az előre?*

– Az ember agya olyan, mint egy számítógép. Egy hetvenhét éves ember számítógépében óriási, széles sávot foglal el a múlt, és igen keskeny sáv marad a jövőnek. Ám arról a kicsiről nem mondhatunk le. Az agyam jár. Sokan sokféle ajánlattal keresnek meg, amikor Budapesten találunk. Az érzéseim azt diktálják, töltsék több időt szülőházamban, tehát bizonyosan belevágok itthon valamilyen vállalkozásba, amelynek irányítása ide köt.

Az időm nagyobb részét egyelőre Angliában töltöm. Hétfőtől szerda délig az irodában, akkortól a Londontól negyven kilométerre lévő birtokomon, Kis-Öcsödön. A szombat általában főzéssel telik. Szeretek jól főzni és jól enni. A legúribb közönség előtt sem vallottam szégyent a nagyanyámtól ellesett öcsödi népi ételleimmel. Amit szombaton megfőzök, azt becsomagolom, és vasárnap valamelyik fiam családi körében közösen elfogyasztjuk.

Hol veszem az alapanyagot a főzéshez? A barackot Budapesten, a Fény utcai piacon. Minden évben főzök lekvárt. A tarhonyát, a csigatésztát, a vékonymetéltet, a laskatésztát Öcsödről vásárolok Jusztika nénitől. Nyolctojasos tészta! Vezetnék Londonban is olasz tésztát, az is volna olyan finom. Az öcsödi mégis jobb! Meg az úgy túl egyszerű volna: lemegy az ember a boltba és megveszi. Ezt bárki megteheti. Ám én föl hívom Jusztika nénit a megrendeléssel, és legalább tíz percig beszélgetünk. Ki él, ki halt, ki milyen betegségben gyengélkedik? Aztán a gondosan csomagba készített tészta autóbusszon fölutazik Budapestre. Misi, az alkalmazottam kimegy érte a távolsági autóbussz-pályaudvarra. Hazaviszi, még jobban átköti és föl adja Londonba.

Miért vettem házat Öcsödön? Nem csak azért, mert megengedhettem magamnak, hiszen a világ bármely részén megtehetném. Hanem nosztalgiából. Egy semmi kis **nádtetős parasztház**, egyelőre üres. Nem hiszem, hogy ilyennel büszkélkednek a gazdagok! Ám van benne egy kemence. Elképzelem, hogy a házat rendbe hozatom, bebútorozom. A kemencében kenyeret, lángost sütök, és minden vendéget azzal a magam sült kenyerrel, lángossal kínálok meg. A nádtetőn mindig akad igazítani való. Egy okkal több, hogy a szülőfalumat fölkeressem.

Hadiüzemtől Electroluxig

Ipartörténeti kuriózum és városépítés a Zagyva mentén

Egyedülálló monográfia Jászberényből

Vékony, igényes borítójú könyvecskét tartok a kezemben. Címe: „*A Hűtőgépgyár és Jászberény fél évszázada*”. **Kiss Erika** munkája. Gondoltam, sebtében átlapozom, az érdekesebb fejezeteknél meg-megállok; hiszen mi az, amit nem tudunk még Jászberényről, meg a Hűtőgépgyárról? Kiss Erikát, a szerzőt jó két évtizede ismerem, örültem, hogy neki jutott a feladat.

Belekeztem a könyvbe és nem tudtam letenni. Végig kellett olvassak aprólékosan minden fejezetet, minden oldalt. Hogy megértsem, mi miért történt és miért úgy történt. Az első vonulat, amiért azonnal dicséret illeti a szerzőt, a **történelemé**. Nemcsak azért, mert fél évszázadra már valóban illik a történelmi lépték. Hanem azért, mert Kiss Erika az álságos szemérmességet félretéve szembesít bennünket a legenda mögötti valósággal.

Azt tudtuk – legalábbis, mióta családunk az első szódasszifon-palackot megvásárolta, még a hatvanas években –, hogy a berényi gyár **hadiüzemnek indult**, tüzérségi töltényhüvelyek gyártására hozták létre. Ennyi a felszín, amiről a jászberényiek ma is azt gondolják, hallgatni illik. Erre tanították őket, ezt vették beléjük. Ezért ma sem szívesen nyílnak meg. Ám a szerző nem hagyta magát! Ment és kérdezett, kiből kevesebbet, kiből többet húzott ki. Bújta a kutató szenvedélyével a megyei levéltárat, s fölfedezte, csaknem véletlenül valószínűleg a legeredetibb, leginkább hasznosítható forrást, az egykori rendőrszt üzemtörténetét, amelynek megírására **Gorjanc Ignác**, a legendás vezérigazgató adott megbízást 1967-ben, a 15. éves évforduló alkalmából. Az egykori szerző már nincs az élők sorában, maradt tehát a mű, benne a hadiiparnak kijáró mindenféle titkos dokumentummal.

Az ötvenes évek legelején járunk, a Rákosi-rendszer tobzódásának idején, amikor az imperializmussal vívandó végső harcra készültek az ország urai. Kell a töltény, kell a fegyver, ráadásul elkezdődhet a vidék iparosítása. Jászberényre azért esett a választás, mert közel a főváros, ipara nincs, amúgy meg jó kis eldugott hely. Az építőkkal együtt megérkeztek a **„rabok”**. Egyesek szerint százahányan, mások szerint úgy négyszázan. A szocialista rend „ellenségei”, leginkább a kuláknak nyilvánított, nem éppen tehetős emberek. De szorgalmasak. Kezüik munkája nyomán megépültek a csarnokok, elkezdődött a termelés. Szerencsére – álcázásból – sokfélét gyártottak az akkori Fémnyomóban, alumínium lábastól a Berva motorok alkatrészéig. Ez tartotta életben a céget, mert az eredeti cél, a rézhüvelyek helyett acél töltényhüvelyek gyártása nem vezetett eredményre. Pedig a magyar vezetők nagyon bizonyítani akartak. A réz jóval drágább, ráadásul az alapanyag a Szovjetunióból érkezett. A „nagy testvér” gazdaságát szerette volna némiképp tehermentesíteni a kis Magyarország úgy, hogy közben a nagy közöshöz némi „hungaricumot” csöpögtet acélhüvelyek formájában.

Csakhogya az Ózdról származó, az ottaniak szerint legjobb minőségű alapanyag is csődöt mondott; vagy szétporladt a lövésnél a hüvelyek feneke, vagy szétnyílt az oldaluk.

Az már a gyár akkori vezetőinek zsenialitásán, és az első számú főnök, Gorjanc Ignác politikai súlyán, tekintélyén múlt, hogy ebben a helyzetben nem csőd és bezárás fenyegette a céget, hanem, addigi mellékes profiljait előléptetve gyártották, amit tudtak. A történetet nem mesélem el, kiderül Kiss Erika könyvéből, miként jutottak el a hűtőszekrényekig, hogyan vált a Lehel Hűtőgépgyár nemcsak Jászberény, nemcsak a Jászág, hanem Jász-Nagykun-Szolnok megye legnagyobb ipari üzemévé, valódi ipari fellegvállrá.

Egyetlen nevet említettem eddig, a „nagyvezérét”, Gorjanc Ignácét és ezzel átvezetem a kiadvány másik értékére, a történelmi látásmód melletti másik erényére, a **portrékra**. A meghatározó egyéniségek egyik-másika megkapóan őszintén, olykor önmagát sem kímélve vall a gyáriak egymás közötti viszonyairól, mellényúlásaikról, tévedéseikről. Igen sok nevet sorolhatnak; László Károly műszaki igazgatótól az export nagy mesterén, Tavasz Ferencen át az ifjú titánokig, majd az első electroluxos vezér Kertész Tiborig. Az ő emlékeik teszik mindenekelőtt emberivé a gyár történetét. Sajnos a „nagyfőnökről”, magáról Gorjanc Ignácra tudtuk meg a legkevesebbet, ám ez korántsem a szerző hibája. **Az emlékezők** az egykori országgyűlési képviselőről, a parlament Gazdasági Bizottságának elnökéről szólva még ma is **bezárkóznak**. Tudtuk eddig is, hogy – mint minden nagy ember – Gorjanc is maga volt a merő ellentmondás a politikai fenegyerek, a ravasz kereskedő és a jóságos atya tulajdonságainak keverékével. **Vezéri szerepe** éppen abban teljesedett ki, hogy sohasem lehetett tudni, mikor, melyik lap van nála fölül. A legőszintébb mondatok, amiket róla olvasunk: „Szerette az életet, a nőket, a jó ételeket, a jó italokat.” Kerülve a morbiditást, mégis ide kívánczik: Jászberény, a Jászberényi Kórház még Gorjanc betegségéből is profitált. Ahogy mélyült „a főnök” kapcsolata a kórház gasztro-enterológusával, úgy kapott egyre több támogatást Jászberény egészségügye a Hűtőgépgyártól. Ismétlem, nem a szerzőnek róható föl, ha kevesebbet tudunk meg könyvéből Gorjanc Ignácra, mint másokról. „A főnök” maga is nagyra tartotta a személye körüli **titokzatosságot**. Bizalmi embereitől holtukig bizalmat és bizalmasságot követelt. Az utóbbiak erényére és a mi bánatunkra legyen mondva: be is tartották, be is tartják íratlan fogadalmukat. Gorjanc Ignác halála után kérdeztem alkotásáról, művéről, annak hatásáról a város értelmiségének egyik jeles képviselőjét. Amit Jászberény, e táj neki köszönhet, azt, hogy megteremtette a Zagyva mentén az ország egyik ipari fellegvállát, minden elismerést megérdemel. Azonban, amilyen módszerrel tette, az nem a demokráciára emlékeztet. Gondolom, sőt bízom benne, hogy sokan, sokféleképpen **árnyalják** ezt az alapjában igaz, mégis sommás ítéletet.

Lopnak-e manapság az Electroluxtól? Ugye milyen nyers, udvariasságot nélkülöző a kérdés, különösen, ha a cég tulajdonosainak, vagy itteni főnökeinek tennénk föl? Ami kiderül, annak nem örülünk – válaszolnának. Kiss Erika ugyanilyen **nyers**

őszinteséggel foglalkozik a „magyar mentalitásnak” e nehezen gyógyítható vadhajtásával. Számtalan trükköt sorol fel az üzemi szarkaság történetéből, amelytől nem volt mentes sem a melós, sem az irodista, aki a gyárból élt. Hogy mennyire nem jászberényi jelenségről szól a fáma, annak igazolására teszem közzé a szolnoki mondást a Járműjavító környéki házakról. Tudniillik azok, a „Jármű” műszakkezdést jelző sipszavára ma is elkezdenek remegni. Indulnának. Visszakíváncsoznak.

A szerző erényeinek dicséretét még jó néhány példa elősorolásával egészíthetjük ki. **Bentről és kintről** egyaránt láttatja nemcsak a történetet, hanem a valóságot is! Ide tartozik annak a nehezen felbecsülhető mértékű környezetszennyezésnek a felszámolása is, amely már az Electrolux korszakához kötődik.

Mi marad a gigantikus méretekkel is illusztrálható – az Electrolux jászberényi gyára Európa legnagyobb porszívógyártója – termeléséből néhány éven belül Jászberényben? Nem tudjuk, mert a jövőbe nem látunk. Azt azonban nagyon is jól tudjuk, hogy a tőke igencsak mozgékony, és mindig oda kíváncsozik, ahol legjobban fialhat. Megépült az Electrolux új gyára Romániában. A termelés ott még nem kezdődött el. A **cég** határainkon belül is kilépett a megyéből, a Nyíregyházi Ipari Parkban húzza föl újabb üzemcsarnokát. Oka, amilyen összetett, annyira egyszerű: ott, hatvan-hetven kilométeres körzetből kap szalag mellé munkást minimálbérért. Szolnokon – amely egyébként máris messzebb található az autópályától, mint a szabolcsi megyeszékhely – annyiért valóban nem kapna.

A szerzőt legfeljebb annyival becsüli meg a jelen, hogy neki juttatta az embert próbáló munkát: kísérelje meg a legrövidebb időn belül a legjobb tudása szerint elvégezni. Összefésülni a tények tengeréből azt, ami unokáit is érdekelheti. Hálával tartozik nem mindennapi teljesítményéért a város érett szerzőjének a reméljük hálásabb utókor.

Kiss Erika: A Hűtőgépgyár és Jászberény fél évszázada. Megjelent a Gépipari Tudományos Egyesület kiadásában 2003-ban.

Szolnoki Művésztelep

Két kötet

A **Jászkunság almanach 2003** című kiadványban, a Szolnoki Művésztelep újjáéledéséről szóló írásunkban harangoztuk be az egyesület Tudományos Füzetekének első darabját, amely még abban az évben *In Memoriam Supka Géza* címmel jelent meg.

Az 1902-ben alapított Szolnoki Művésztelepet létrehozó Szolnoki Művészeti Egyesület mintegy fél évszázados „Csipkerózsika-álmából” 2002. április 3-án felébredt és újjáalakult. Feladata Szolnok művészeti életének, különösen a Szolnoki Művésztelep működésének segítése. Az egyesület tervei között szerepel az egykor itt, a Tisza–Zagyva torkolatában alkotó művészek, illetve a kortársak munkásságának feldolgozása.

A magyar kulturális és szellemi élet egyik meghatározó egyénisége, **dr. Supka Géza** (1883–1956) régész, akadémikus, a könyvnap megálmodója születésének 120. évfordulóján, 2003-ban vehettük kezünkbe a karcsú, ám annál értékesebb kötetet, amelyben a tudós a *Nagyszentmiklósi kincs kulturköre* című tanulmánya valódi kuriózum. A szerző feltehetőleg valamilyen előadására készülve rendszerezte e tárgykörben gondolatait, amelynek kézírata közel kilenc évtizedig lappangott a család archívumában. Lánya, dr. Supka Magdolna, a Szolnoki Művésztelepen tartott lebilincselő előadását követően vált lehetővé a betekintés dr. Supka Géza munkájába, amely biblíografiájával, valamint a róla szóló megemlékezéssel vált teljes kötetté.

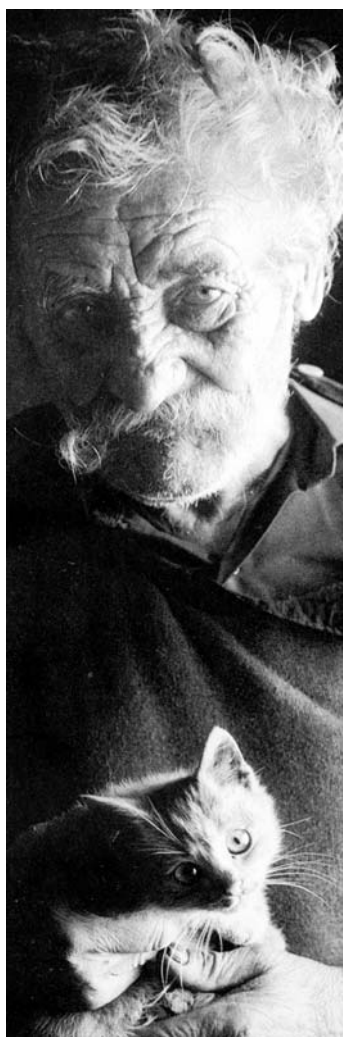
Fazekas Magdolna, a Szolnoki Művésztelep megbecsült alkotója művészetét bemutató monográfia az egyesület **Monográfiák** sorozatának első köteteként látott napvilágot, ugyancsak 2003. évszámmal. Fazekas Magdolna 1958-ban pályakezdőként került a Szolnoki Művésztelepre. Festészetének középpontja az a ragyogás, ami e tájban körülveszi: az Alföld, a Tisza, a Zagyva.

A róla szóló kötet külön erénye többnyelvűsége. A szerkesztők a Szolnoki Művésztelepet Európa XX. századi művészettörténete megkülönböztetett jelentőségű alkotóhelyéül aposztrofálják, ezért a magyar mellett angol, német és francia nyelven is közzé teszik a Fazekas Magdolnától származó, illetve a róla szóló legfontosabb mondanivalót azért, hogy a képzőművészetet szerető olvasó – határainkon innen és túl – megérezze azt a **különlegesen egyedi hangulatot**, atmoszférát, **amelyet Szolnok jelent** a művészeknek és közönségüknek.

Fotóriporter fekete-fehérben

Tarpai Zoltán képes albuma

Tarpai Zoltán bízott magában és nem cifrázta a címadást: Fotó Tarpai. Hivalkodásnak, tolakodónak tűnhet ez az énközpontúság. Pedig ellenkezőleg! Az újságban a kép alatt így jelzik a fotó készítőjét. Szintén nem cifráznak. Fotó: Tarpai. Finomkodóan alkalmazott fotográfiát mondhatnánk. Tényszerűen sajtófotót. A valóság: mindennapos szolgálat. A lapfelület igényli a képet. (Régebben még többet igényelt.) A megyei napilap fotósától – **Tarpai Zoltán** közel két évtizedet teljesített a Szolnok Megyei Néplap, majd több, mint fél évtizedet a Jászkun Krónika szerkesztőségében – műfaji gazdagságot vár a napos szerkesztő. Először is teljesítse hivatását; **tudósítson** képeiben a mindennapok történeiről. Kicsikről és nagyokról. Hivatalos ügyekről, emberek érkezéséről, kézfogásáról, felszólalásáról, aláírásáról. Mindennapi dolga-

inkról: az új év első bébijének születéséről, a Tisza áradásáról, az aratás kezdetéről, a gólokról, amiket rúgunk, dobunk, és amiket kapunk. **Legyen ott mindenütt**, ahol történik valami és ahol nem történik. Közúti és vasúti katasztrófáknál, tüzesetnél, tisztavátáson, eskütételen, ballagáson, az óvodások farsangján, hogy négyszáz méteren leaszfaltozták az akármelyik utcát, száz gyorsan viszont XY nyert.

Közben **járjon nyitott szemmel**, vegye észre a természet szépségét, a szánkózás örömeit, a tavasz első csókját. Szóval egy kis életet, humort, töprengést is csempészhetsz a lap hasábjaira, ha ízlése egyezik a napos szerkesztőjével.

Végezetül; tartsa örökké **kattintásra készen a gépét**, főleg, amikor nagynéha szabadságra utazik a Balatonhoz, Erdélybe, a Felső-Tiszához, vagy a Tisza-kürti Arborétumba. És kattintgasson csak úgy, a maga, meg a családja örömére. Lehet, hogy ilyenkor születnek legszebb képei.

Tarpai Zoltán meglelt férfikorba serdült. Már több az ősz hajszála, mint a lisztes. Úgy vélte, meglepheti magát száz oldalon egy csokor képével. A régiekkel, amelyek megjelentek ugyan a napilapban, de hát ott mégsem úgy mutattak, mint egy keményfedeles fotóalbumban. És tényleg. A napilap az, ami. Egy napig él. Vagy még addig sem! Öt percig, egy percig?

Tarpai tényleg bebarangolta Erdélyt, a Bükköt, végigülte egy időben a Szigligeti Színház próbáit. Megörökítette a munka világát, leszállt a bányába és kiment a pusztába, meg még egy csomó valószínűsíthető helyszínre. Dolgozott.

Most már hosszabb ideje nem áll alkalmazásban – hogy ezzel az eufemisztikus meghatározással illessem jelen nem létét –, mint amennyit utolsó munkahelyén, a Jászkun Krónika szerkesztőségében töltött. Hiányoznak-e valakinek Tarpai fotói? Akiket megörökített, meg még megörökíthetne, azoknak igen. Kiállításokon be- és megmutatkozik, pályázatokra küldözgeti képeit. Itt él, ebben a Tisza-parti városban, aminek Szolnok a neve és lassanként kimegy az emlékezetből: Fotó Tarpai. Ahogy mindahányan.

Ezért jó, hogy kiadta ezt az albumot: *való világ(?)* én is itt vagyok. Fekete-fehérben. Pedig tudom, hogy készültek, készülnek ss.

Szedett-vedett megyétől az 1956-os Forgószél hadműveletig

A Zounuk évkönyvek legfrissebb számából

Közel sem állítható, hogy a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Zounuk névre keresztelt évkönyvei a legszélesebb olvasóközönség számára készülnek. Ezzel azonban egyetlen percig sem állítjuk, hogy múltunk helyi történetének, kultúrájának ismerete ne váltana ki a mainál jóval szélesebb érdeklődést!

A sorozatban a 18., évszámában a 2003. évi kötet számos olyan **kuriózumot** tartalmaz, amelyek ismeretében közelebb juthatunk e „szedett-vedett megye” arculatának megismeréséhez.

Itt ágaskodik bennünk mindjárt a legelső kérdés; ha a Jászság, a Kunság oly sajátos, egyedi kultúrával, kultúrtörténettel rendelkezik, Szolnok környéke, a Tiszamente miért nélkülozi a csak reá jellemző megkülönböztető jegyeket? A választ ezúttal Túri Zoltán: Egy talányos kistáj, a Szolnoki-ártér című dolgozatában leljük meg. A Szolnoki-ártér sohasem tartozott az erős identitástudattal rendelkező, a „népi tájszemlélet” és a tudomány által is meghatározott történeti-néprajzi tájakhoz. Ennek legfőbb oka az egykor önálló közjogi egységet képező kiváltságos – önmagát megváltott – Jászság és Nagykinság, valamint a szolnoki részek eltérő jogállása, történelmi fejlődése, társadalmi-gazdasági szerkezete, ugyancsak eltérő fejlettségi színvonala.

Szolnok városa, majd Külső-Szolnok vármegye a török megszállással veszítette el közigazgatási önállóságát. Csak az 1867. évi XXXIII. Törvénycikk szerinti területrendezéskor **született meg Jász-Nagykun-Szolnok vármegye** a Jászság, a Nagykinság, Külső-Szolnok Tisza menti települései és néhány Pest megyei község egyesítésével, Szolnok megyeszékhellyel. Ez lett az úgynevezett „muszáj”, vagy „csinárd” vármegye.

Szolnok környékét a legkülönbözőbb korok tudósai igyekeztek valamiféle sajátos jelzővel ellátni, melyek között a legsikerültebb talán a **szolnoki Tiszatáj** megjelölés lehetett.

A Szolnoki-ártér települései a megye létrehozásakor: Besenyszög, Kőtelek, Nagyörű, Szajol, Szolnok, Tiszabő, Tiszapüspöki, Tisasüly, Tiszavárkony és Vezseny. Később e tájhoz íródott Ballatelep /Törökszentmiklós mellett/, Csataszög, Hunyadfalva, Szakállas /Törökszentmiklós közelében/, Szandaszőlös, Tiszabő, Tiszajenő, Tiszatenyő és Tószeg. Ha nagyon akarjuk, a kistáj határvonalába bevonható még Jászkisér és Jászládány, Tiszaroff, Fegyvernek, Kengyel és Tiszaföldvár is.

A felsorolásra pillantva, első ránézésre szembeötlik, hogy a kistájon belül is hányféle eltérés tapasztalható a táji néprajzban. Az **egyedüli összekötő** valóban a **Tisza**. Ám, ha akarom a Jászsági községek a Jászsághoz, a kunságiak a Nagykinsághoz, a Szolnoktól délre fekvők a Tiszazughoz tartoznak. Szolnok tájmeghatározó szerepét

tehát semmiképpen sem kapcsolhatjuk az évezredes megyerendszerhez, sőt a Zagyvatorkolatában kreált megyeszékhelyt még kistérségi hatóerőként is csak feltétellel említhetjük. **Keressük hát tovább,** immár Turi Zoltán dolgozatától függetlenül **a szolnoki identitást!**

Ezen identitáskeresésnek kitűnő gyakorlóterepe Józsné Nagy Adrienn munkája Szolnok közművelődésének 1920-as éveiből, különösképpen a Tisza-part két nagyszerű létesítményével, a Városi Színházzal és a Tisza Szálló és Fürdővel. A szerző nem rejtja véka alá, hogy **Szolnok** számára nem kis előnyt jelentett az, hogy **Horthy Miklós kormányzó szülőmegyéjének székhelyét,** székvárosát „ahhoz méltó településsé kellett alakítani”. El nem hanyagolható befolyásolója volt Szolnok gazdasági, kulturális fejlődésének a város zsidó értelmisége és gazdag vállalkozó rétege, amely nagyban segítette Szolnok polgáriasodását és városiasodását.

Kik ringatták a **szolnoki színjátszás** bölcsőjét? Mindenekelőtt egy útközben itt megbetegedett színész.

Szilágyi Pál 1822-ben Kolozsvárra indult.

„... utamban megbetegedtem, s Szolnokon tüdőgyulladásban feküdtem hat hétig: - hogy, hogy nem? Néhány vándorszínész megtudta ottlétemet, télvíz idején bekopogtattak hozzám, s kértek, alakítsak társaságot. Mivel? Én és önök ketten? Se könyvtár, se díszítmény, se színész, se színésznők? Mi hárman nem sokat fogunk produkál-hatni, s mi több, orvosom sem enged még két hétig kimenni a szobából. – Meg lesz ez alatt minden, lesz két színésznő, leszünk férfiak többen, van díszítmény is...

... A közönség olyan jól mulatott (a Zöldfa fogadóban, a színi előadás helyszínén), hogy a játék végeztével távozni sem akart.” A nézők azon melegében újra jegyet váltottak és a társulat ismét előadta a darabot. És így tovább... olvashatjuk a szolnoki színészet történetét a kőszínház megépítésén, annak tönkremenetelén, második világháborús lebombázásán át. Vajon eszünkbe juthat-e mindez, amikor a mai, **Siklós Mária** emelte épületbe lépünk. Pedig eszünkbe juthatna, ha máshonnan nem, hát a Zounuk e számában olvasottakból.

Nem találomra, hanem nagyonis megfontoltan emeljünk ki még egy írást e vastag könyvből, **Fekete István: 1956 szolnoki katonai eseményei.** (A helyi és a szovjet fegyveres erők tevékenysége az 1956-os forradalomban) című művét. Annál inkább, mert a **Jászkunság almanach 2003** című kiadványunkban közölt két írás; dr. Cseh Géza levéltárossal készített interjúnk, valamint Fülöp Tamás történész tanulmánya is szorosan e kérdéskörrel foglalkozott.

Számukra a szomorú szenzáció: a szovjet támadás, a Forgósztól hadművelet irányítási központját 1956 novemberében Szolnokon, a Vörös Csillag úti – ma Városmajor út – laktanyában találjuk Konyev marsall vezényletével. **Szolnok soha sem játszott ekkora szerepet a magyar történelemben...**

Ajánljuk tehát Olvasóink figyelmébe a Zounuk legfrissebb számát.

Redemptió

A jáász és kun települések honismereti lapja

Általános iskolás korunkban halálra röhögtük magunkat a lófő székely szakkifejezésen. Pedig néhány mondat megvilágíthatta volna tudatlanságunk sötét foltját. A lófő székely ugyanis az a katonáskodó – a hazát, illetve hadurát – szolgáló középnemes, aki lóval vonult a táborba. A sorakozón természetesen lovával együtt jelent meg és a ló fejénél(!) állva – innen a kifejezés – hallgatta a regulát.

A debreceni cívis egyértelműbben teret nyert tudatunkban. A jáások legnagyobb elismerésre méltó történelmi tette a redemptió, azaz a megváltkozás, a Német Lovag-rend kifizetése árán a szabadság visszavásárlása. Ezért válhatott elismerő jelzővé a „jáász redemptus család sarja” megnevezés.

Szathmáry Istvánnak a Magyar Nemzet 2004. május 22-i számában megjelent A nagy per Jááskunok panasza, Habsburgok adóssága című cikke a szélesebb olvasóközönség számára teszi érthetővé ezt a történelmi tettet.

I. Lipót német-római császár – ellentmondva a hatályos magyar törvényeknek, valamint saját koronázási esküjének – 1702-ben bocsátotta áruba a Jáázságot, valamint a Nagy- és a Kiskunságot. A vevő a Német Lovagrend volt, az adás-vétel oka pedig az üres kincstár.

Miért a Jáázkunság tűnt alkalmasnak az eladásra? Mert nem tartozott a vármegyei rendszerbe, az Árpád-házi uralkodók óta nagyfokú önállóságot élvezett. A nádoron keresztül egyedül a királynak volt alárendelve. És mivel nem önálló vármegyeként létezett, az uralkodót nem fenyegette a vármegye sáncai mögé húzódó birtokos nemesség ellenállása. A Német Lovagrend sem, a Jáázság sem lelte sok örömét a nyélbe ütött üzletben.

A Rákóczi-szabadságharcot lezáró szatmári béke tételesen kimondta, hogy a Jáázkunság visszaváltása az ország kötelessége, azaz az összeg felét a kincstár magára vállalja. Csakhogy a kincstár semmilyen korban sem adakozó, ezért a Jáázkunság lakói Mária Terézia idején **emberfeletti terheket vállalva** maguk szedték össze a megváltás összegét. Ezt hívjuk redemptiónak, azaz megváltásnak, amely joggal lett a jáász öntudat egyik alapja.

Ezért szerencsés címválasztása az immár XI. évfolyamát író honismereti lapnak a Redemptió. Miről szólhatna másról, mint szerencsésen újjáéledő hagyományainkról? Például a kun viadalról, a harangöntésről, az alföldi állattartásról. Nagyon jó, hogy él, létezik, rendszeresen megjelenik a Redemptió! Jó volna, ha minél szélesebb körbe eljutna, és nemcsak az értők lapozgatnák, hanem tanítóik, tanáraik kezébe adnák minden iskolásnak, középiskolásnak.

Ritka szép magyar népmesék

Ukrán és magyar nyelven

Ukrajna Nemzetiségi Nyelvű Irodalmi Főszerkesztősége bocsátotta útjára a „Ritka szép magyar népmesék”-et 2003 őszén. (Az évszám pontos, alighanem az évszak is.)

A magyar népmeséket Musketik Leszja fordította ukrán nyelvre. A csodálatosan illusztrált meséskönyv gyönyörködtetve tanít. Nem kevés olyan magyar gyerek születik Ukrajnában, akinek szülei a kétnyelvűség előnyeit vallják és vállalják. A legtöbb élményt ők meríthetik a kötetből, hiszen a meséket elolvashatják magyarul és ukránul úgy, hogy közben nem kell szótárt lapozgatniuk. Nemcsak az ötlet hasznos és nagyszerű, hanem megvalósítása is művészi munka. Fölbecsülhetetlen értékű szolgálatot vállalt a szerző, a fordító. Köszönet érte.

Jászsági évkönyv 2003

Pethő László utolérhetetlenül szorgalmas szerkesztője a Jászsági évkönyvnek, évkönyveknek. A 2003-as évszámot viselő vaskos kiadvány Művészet rovatának két cikke is Hamza D. Ákossal és hagyatékával foglalkozik. A témáról lásd B. Jánosi Györgyi személyes hangú vallomását e számunk 133. oldalán.

Búzás Sándor, Jászberény akkori tanácselnöke a Jászkunság évkönyve legutóbbi kötetében teszi közzé a Hamza házaspár hozzá írott, hazatelepülésük részleteivel foglalkozó levelét, illetve elhatározásuk indoklását. E szerint „Azért gondoltak Jászberényre – bár nem itt születtek –, mert Hamza D. Ákos gyermekként érzelmileg a Jászsághoz, elsősorban Jászberényhez kötődött, ahol nagyapja, Hamza Pál katolikus néptanító volt, és a szünidőket Jászberényben töltötte.

Mi örömmel fogadtuk a művészpár azon szándékát, hogy Jászberényben szeretnék leélni életük hátralévő részét, és a városnak, illetve a Jászságnak ajándékoznának mintegy 200 db festményt.”

A História rovatban gazdag adalék a jászberényi tanítóképzés történetéhez Erdészné Molnár Marietta tanulmánya. Jász-Nagykún-Szolnok megye legnagyobb hagyományokra visszatekintő felsőfokú tanintézetéről 1958-ban az alábbi véleményt alkotta a minisztérium előadója, aki országos pedagógiai szakfelügyelőként látogatott a Jászságba: „A jászberényi tanítóképző mind nevelési, mind esztétikai szempontból az ország egyik legjobb tanítóképzői közé tartozik. ...motorja a Jászság kulturális életének.”

Hála istennek a Jászság kulturális élete mára jóval gazdagabb annál, amit egy „motor” elműködtetne. Éppen ebben a kulturális miliőben elengedhetetlenül fontos tanévről tanévre áttekinteni, mi vállalható a közös ügyekből, és minden év szeptemberében újraindítani azt a régi „motort”.

A kultúra kiapadhatatlan forrásai közé soroljuk nyilvánvalóan a Jászsági évkönyvet is, amelynek szerzői és szerkesztői, valamint Olvasói egyaránt hálásak lehetnek e közös munkát szervező, irányító Pethő Lászlónak.

Debreceni Disputa

Tar Sándor Panelmeséivel indít a cívisváros legújabb folyóirata, a város önkormányzata finanszírozta Debreceni Disputa. Az első, 2003 decemberében megjelent szám panelmeséje valóságban megtörtént lakótelepi sztori. Aki már koslatott kótyagos fővel rég látogatott lakótelepi nőismerőse után, és csöngetett be „tévedésből” másfél óra leforgása alatt négyszer ugyanabba a természetesen téves lakásba, az mulat legjobban Tar Sándor Szomszédolásán. Nemcsak azért, mert magamagára ismer, hanem mert mindahányunkra. Életünk valamely szakaszát – így, vagy úgy – beárnyékolta, megszépítette a „panelprogram”, mint a létezés tere, csakúgy, mint a Debreceni Disputa idei első számában a lakótelepi slambucfőzőkét. Tar Sándor – abban a számban *A hónap szerzője* –, megint remekel.

Valójában szociográfiák ezek a mulatságos történetek valódi térrel, jelen időben, köztünk, velünk együtt élő igazi szereplőkkel, kiapadhatatlan mesélőkedvvel, is-tenem, hát álnéven. Ott szorgoskodik a slambucfőzők között maga a szerző is, hozza a poharakat, ha kell, és közben hagyja maga körül kavarni azt a cseppet sem unalmas világot. Nem főszereplő ő – bár a Szomszédolásban éppenséggel az – csak elviseli a történéseket, és közben a maga csöndességében figyel. Elraktározza a mozdulatot, a vegyi gyümiért nyúló kezet, a bogrács borulását és a kidőlt slambucot a fűről jóízűen kanalazó társaságot. Nagy kár, hogy a további hónapokban – a Debreceni Disputa havonta jelenik meg – hiába vártuk Tar Sándor panelmeséit. Az biztos, hogy nem a forrás apadt ki – legfeljebb csak időlegesen – azaz mégiscsak várjuk a visszatérő alkalmakat, a folytatást.

Márciusban a sajtószabadságról ejtettek szót a Disputa szerzői, hiszen a nemzet és a sajtó szabadságát március idusán ünnepeljük. Csakhogy van-e, ugyanazon a napon, lesz-e okunk – ha magunkba nézünk – erre az ünneplésre?

Aligha! Hiszen „A véleménynyilvánítás szabadsága... áldozatul esett az anyagi érdekeknek, a sajtó a pénz szolgálatába állt.” A sajtómunkás pedig tettestárs. Szolga. Ám tolla, számítógépe nem az Olvasót szolgálja, hanem a gazdát, az uzsorást. Jól érzékeli ezt a társadalom: „három tucat kommunikáció szakos hallgató közül újságíró talán egy-két fiatalember szeretne lenni. Sztárok annál többen... Okok ők, vagy okozatok?” – kérdezi a Disputa, amelynek hasábjain sok kolléga keresi a választ.

Akadnak, akadhatnak, akik fanyalogva vették, veszik kezükbe a Debreceni Disputát; már megint mire költi a debreceni polgárok pénzét a város önkormányzata? Összemérhető-e húsz méter járda havi 64 oldal irodalommal, kultúrával, közélettel? Ugye, hogy nem!

Bizony, nagyonis örülünk annak, hogy mindenféle nadrágszíj-meghúzás idején megszületett a Debreceni Disputa. Remélem, megérjük legénysorba serdülését!

Apák könyvei

Körmendi Lajos, Wessely Gábor

Lehet-e két szerzőről – nemcsak a takarékoság okán – írni egyszerre? Mi az, ami miatt Körmendi Lajost a fiatalabb nemzedékhez tartozó Wessely Gáborral együtt lehet említeni? Nagyonis sok! Az első és legfontosabb összekötő kapocs: „Ki ne szeretné megörökíteni gyermeke világra eszmélkedését?” Körmendi Lajos ezt megtette a Telefax a megváltónak avagy IV. Louis Bejgliumban című könyvében, Wessely Gábor meg a Demokratikus fordulatban. Körmendi Lajost, az apát, fiának túláradó élet-öröme lendítette ki akkori alkotói válságából. A válság oka többszörös, nem a fanyalgás táplálta. Körmendi Lajos újságíró, költő, író, szerkesztő. 1989-1995 között szerkesztette a Jászkunságot: „... a Jászkunság főszerkesztőjeként egy irányzatoktól független, nyitott műhelyt próbáltam kialakítani, az értéket igyekeztem támogatni, és nem csak az irodalom, hanem a régészet, a néprajz, a történelem, helytörténet, művészet is helyet kapott a folyóiratban. Kilenc könyvet is megjelentettünk ebben az időszakban... Más díj mellett a József Attila-díjat is megkaptam 1995-ben. Tudtam, hogy a folyóirat körül sok a bizonytalanság, de úgy éreztem, ezek a díjak erősebbé tettek. Talán éppen ezért okozott mély lelki traumát az a méltatlan hercehurca, ami az év vége felé a Jász-kunság körül zajlott. A meghirdetett pályázatra benyújtott munkámat a legjobbnak tartotta a független bíráló bizottság, de a megyei közgyűlés megváltoztatta a lap pro-filjét, hogy mást bízhasson meg a lap szerkesztésével... Elvették tőlem a lapot, ami mostanra már meg is szűnt. Én pedig kényszervállalkozó lettem. Nagyon nehéz volt. Ahogy minden történetben, ebben is akadtak Júdások, de rájuk már nem emlékszem.” – vallja a Magyar Napló 2003. szeptemberi számában. Majd így folytatja: „1995-ben nyilvánvalóvá vált: vége a dálnak. Sokat töprengtem a folytatáson, így született meg a Barbaricum, amely eddig negyven könyvet jelentetett meg. Ebből nőtt ki néhány év után a berekfürdői írótábor, ahol hasonló szemléletű írók találkozójára nyílik lehetőség... Négy könyv született már ebből, és a Berek című folyóirat...”

Körmendi Lajos sokkal ismertebb és elismertebb a magyar irodalomban, mint szűkebb pátriánkban.

Hát akkor mit szóljon a briliáns tollú Wessely Gábor. (Még nem felejttem: Körmendi is, Wessely is földmérőként, geodétaként ismerkedett pályakezdeként a nagy magyar valósággal.) Wessely Gáborra egykori szolnoki osztálytársain és földhivatali munkatársain kívül aligha emlékszik valaki a Tisza partján. Gábor a Tolna megyei Népújság szerkesztőségében kezdte a számléltárát. Megnősült, Tolnán vettek családi

házat és jöttek a gyerekek. Közben változott a rendszer, csak a szerkesztőségi légkör maradt a régi: lefelé, a középszer felé, vagy még annál is lejjebb, nyesegecsük csak a tehetség vadhajításait, ne villogjon itt senki. Pedig Wessely keveset szeret jobban, mint tehetségét csillogtatni. (Megintcsak eszembe jut: annak idején, 1978-80 táján Körmen-di Lajos is dolgozott – igaz, nem túl hosszú ideig – a Szolnok Megyei Néplapnál. Majd a rendszerváltást követően, ha jól emlékszem, mindvégig a Jászkun Krónikánál.)

Wessely Gábor megismételhetetlen élménye: lánya születése. Csakhogy lányának túláradó életöröme tönkreteszi az alkotás csöndjét. Hát még amikor a cseperedő leányzó egyre inkább magára lel a család melegében! Persze nemcsak családi bajokról, füstölő olajkályhákról, folyton lerobbanó Skodáról szól a Demokratikus fordulat, hanem naplószerűen mindenekelőtt a korról, amit rendszerváltásnak hívunk. Wessely ugrik, hisz, reménykedik, s azután visszapottyan. A komikus kor vitriolos tollú, önmagát és családját sem kímélő krónikása mérgében útjára indította a Mentsvár című közéleti, közérzeti, értékmentő és –teremtő gondolkodtató és szórakoztató orgánusot. Úgy kalapolja össze a pénzt minden számra, mint mi az Élő Jászkunságra.

Költő a forradalomban

Emigráns a magyar irodalomban

Máté Imre válogatott költeményei a Pro Pannónia Kiadótól

Máté Imre nem az Alföld, hanem a távoli Dunántúl szülötte. Maglócán látta meg a napvilágot, Csornán érettségizett. Ha nincs magyar 56, Máté Imre ma neves nyelvészprofesszora – ma már nyugdíjas professzora – volna e hazának. És persze az irodalom nem kevésbé neves művelője. Ám őt az egyetemen érte a forradalom vihara. Káosz a fejekben, hitek rendülése: Máté Imre bölcsészkar folyóiratot szerkeszt, hogy világot gyűjtson.

A sorsdöntő napokban fegyverrel vett részt a forradalomban. Mennie kellett. Münchenben telepedett le. Kevesen tettek annyit a magyar irodalom megismertetéséért Németországban, mint Máté Imre, a rábaközi sámán. Magyarul és németül ugyanazon a színvonalon szüli verseit, tanulmányait. Szervezi a magyar írók bemutatkozását, estjeit.

Nyugtalan természete, nyitott elméje nem hagyta elkényelmesedni. Ha már az ELTE-ről kimaradt, Göttingenben és Münchenben folytatta egyetemi tanulmányait. 1994-ben, hatvan évesen tette le záróvizsgáját a bölcsészkaron. Minek? Hát csak! Hogy meglegyen a diploma!

Írószövetségi estjét sokan hallgatták végig, mégis kevesen ismerik itthon. Ismertségének pótolhatatlan szolgálatot tett a pécsi Pro Pannónia Kiadó Máté Imre: Vállunkon vízőzönnel című, válogatott költeményeit tartalmazó kötetének kiadásával.

A költő szülőföldjéből, a szerelemből és a forradalomból merít. A rábaközi paraszt józan ítélőképességéből, a női test szentélyé emeléséből, és 1956-ból. Ő maga így vall az utóbbiról: „...utórezgése lelkemben máig nem csillapodott le... Úgy érzem, elorozták forradalmamat, az eszmét többszörösen megcsúfolták, a nemzet pedig, amelyért az életemet kockáztattam, majd a száműzetést választottam, a „váltás” után nem tudott okosan bánni a szabadsággal... A hatvanas évek végéig a levért forradalom kísért költészetemben, a kilencvenes évek elejétől a döbbenet, a csalódás a ügyének bizonyult, a néhai harcossal szemben hálátlan és irracionálisan materialista nemzetben.”

Máté Imre jól érzi: többet érdemelne a hazától! A haza talán egy csöppet törlesztett válogatott költeményeinek kiadásával. Várjuk a folytatást!